



**REVIEW ARTICLE / Derleme Makalesi**  
<https://doi.org/10.37093/ijisi.1077594>

## Boşanma Sürecine Kolektif Katılım: Tanıklık Müessesesi

Hatice Nuhoğlu\*

### Öz

Boşanma; psikolojik, sosyoekopolitik ve toplumsal boyutlarının yanı sıra yasal boyutu olan bir süreçtir. Boşanmanın yasal boyutu taraflar açısından dava ilişkisini gerektirmekte ve boşanmanın yasal bir nedene bağlı olmasını öngörmektedir. Yargılamaya hâkim olan ilkelere "tarafarca getirilme" ilkesi gereğince iddia, ispat ve delil gösterme davanın taraflarının sorumluluğundadır. Tanık delili ile ispat, bu sorumluluğun yerine getirilmesinde kullanılan yöntemlerdendir. Boşanma davalarında çoğunlukla tanık deliline başvurulması tanıklık müessesesini boşanmanın yasal konularının önemli bir gündemi haline getirmektedir. Tanık olarak en çok başvuru grup ise, kök aile üyeleri, yakın akraba ve çocuklardır. Tanık listesinde yer almaları nedeniyle boşanma sürecine kolektif katılım gösteren tanıklar, tanıklık müessesesini sadece yasal boyutla sınırlı kalmayıp daha geniş bir sosyal çevrenin sınırları içerisinde ele almayı gerektirmektedir. Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı boşanma davalarında başvuru tanıklık müessesesini, tanıklığın hafıza ile ilgili bölümüne vurgu yaparak, yasal boyutun yanı sıra sosyal, kültürel ve toplumsal boyuttan ele almaktır. Bu çalışma ayrıca, çocukların boşanma sürecine katılımlarının bir yansıması olan çocuk tanıklığını tartışmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Boşanma davaları, tanıklık müessesesi, çocuk tanıklığı, tanıklığın toplumsal boyutu, yakın akraba tanıklığı

**Cite this article:** Nuhoğlu, H. (2022). Boşanma sürecine kolektif katılım: Tanıklık müessesesi. *International Journal of Social Inquiry*, 15(2), 627–647. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1077594>

\* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Kastamonu, Türkiye.  
E-mail: [hatice.nuhoglu@gmail.com](mailto:hatice.nuhoglu@gmail.com), ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1466-6914>

### Article Information

Received 23 Feb 2022; Revised 26 July 2022; Last Revised 06 Aug 2022; Accepted 08 Aug 2022; Available online 30 December 2022



## Collective Participation in the Divorce Process: The Witness Institution

### Abstract

Divorce is a process that has a legal aspect, as well as psychological, socioecopolitical, and social aspects. The legal aspect of the divorce requires a case relationship between the parties and stipulates that the divorce must be based on a legal reason. In accordance with "the principle of preparation of case by parties" that dominates the trial, claim, proof, and the showing of evidence are the responsibility of the parties to the case. Proof with witness evidence is the methods used in fulfilling this responsibility. Mostly consulting the witness evidence in divorce cases makes the testimony an important agenda of the legal issues of divorce. The most commonly consulted group as witnesses are family members, close relatives, and children. For witnesses who participate in the divorce process corporately because of their presence on the witness list, it is required that the testimony is not only limited to its legal aspect but also dealt with within the boundaries of a wider social environment. In this context, the aim of this study is to examine the testimony used in divorce cases from the social, cultural, and legal aspects, by emphasizing the memory-related part of the testimony. This study also discusses child witnesses, which reflects children's participation in the divorce process.

**Keywords:** Divorce cases, witnesses institution, child witnesses, social dimension of witnesses, witnesses of close relatives.

## 1. Giriş

Boşanma; yeni bir düzen kurmakla ilişkili reformist, evrensel sınırların içinde özgünlük barındıran bir süreçtir. Boşanmanın doğrusal olmayan yapısı onun belirli konular etrafında şekillenmesine neden olmakta ve bu konuların bir arada değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle boşanmanın psikolojik, sosyoekopolitik, toplumsal ve yasal boyutları birbirlerine eşlik eder. Boşanmanın yasal boyutu, yasal sınırlar içinde şekillendiği için diğer gündemlerden farklı bir içeriğe ve etkiye sahiptir.

Boşanmanın yasal boyutu, çiftlerin evliliklerini yasal olarak sonlandırmak amacıyla birlikte ya da ayrı ayrı dava<sup>1</sup> açmalarını gerektirir (Salts & Smith, 2013, s. 459). Davanın açılması ile uyuşmazlık sadece taraflar arasında bir sorun olmaktan çıkıp yargı organlarını da içine alan üçlü bir ilişkiye dönüşmektedir (Pekcanitez, 2017a, s. 9.). Bundan sonra, taraflar arasındaki ilişki "dava ilişkisi" olarak nitelenir (Aybay vd., 2018, s. 226). Dolayısıyla yasal sürecin başlatılması ile çift yeni bir ilişki sistemine dahil olur. Karı-koca alt sistemi bu süreçte davacı-davalı ilişki sistemine dönüşür ve çift, "taraf" olarak yeniden tanımlanır (Nuhoglu, 2019, s. 104).

Davanın açılmasından itibaren taraflar hukuk alanının sınırları içerisine girmiş olur. Bourdieu (1981/2019), alanlara ait genel yasaların varlığından söz etmektedir. Ona göre, siyaset alanı, felsefe alanı gibi alanlar birtakım işleyiş yasalarına tabidir. Tıpkı bu alanlar gibi boşanmanın yasal boyutu da hukukun alanı içerisinde belirli yasalara tabidir. Dolayısıyla dava ilişkisi içerisinde olmak taraflara hukuk alanı çerçevesinde birtakım haklar sunarken diğer yandan onlara bazı sorumluluklar da yükler. Bu nedenle davanın aydınlatılması ve haklarının korunmasında sadece mahkeme değil tarafların kendileri de sorumludur. Taraflardan dava konusunu oluşturan malzemeleri, delilleri mahkemeye sunmaları ve bunları ispat etmeleri beklenir. Bu durum medeni yargılama hukukuna hâkim olan temel ilkelerden tasarruf ilkesi, taraflarca getirilme ilkesi ile bağlantılı olup aynı zamanda hukuk uygulamasında somutlaştırma yükü; ispat hukuku ve delil kavramı üzerinden tartışılmaktadır.

<sup>1</sup> Dava, başkaları tarafından hakkı ihlal edilen veya tehlikeye sokulan kimsenin mahkemeden hukuki koruma talep etmesidir (Pekcanitez, 2017b, s. 923).

Tarafların davalarında kendi haklılıklarını ispat etmeleri ya da karşı tarafın iddialarına cevap vermeleri için mahkemeye somut delil sunmaları gerekmektedir. Tanıklık ise boşanma davalarında en çok karşılaşılan ancak takdiri gereken delil olarak ifade edilmektedir. "Tanık, aynı zamanda çoğu zaman ulaşabilecek tek delildir." (Kızıl, 2014, s. 397).

Davanın konusuna göre tanıkların profilleri değişiklik gösterebilmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre (Nuhoğlu, 2019), boşanma davalarında tanık olarak gösterilen kişiler çoğunlukla kök aile üyeleri, yakın akraba ve arkadaşlar ve müşterek çocuklardan oluşmaktadır. Bu durum, tanıklık müessesesinin yasal konuların yanı sıra sosyal ve toplumsal konularla iç içe geçen bir yapıya sahip olması anlamına gelmektedir.

Ancak literatür incelendiğinde boşanma davalarında tanıklık müessesesinin çoğunlukla hukuk alanında çalışıldığı görülmektedir. Bu durum tanıklığın sosyal bilimlerde yeterli düzeyde tartışılmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, tanıklık müessesesi, ilk olarak tanıklığın yasal boyutunun kavramları olan hukuk uygulamasında ispat hukuku ve tanıklık kuralları üzerinden tartışılmış daha sonra çekişmeli boşanma davalarında tanıklık müessesesi, yakın akraba tanıklığı, çocuk tanıklığı kavramları üzerinden boşanmanın sosyopolitik ve toplumsal boyutları ile ele alınmıştır.

Tüm bunlardan hareketle bu çalışmanın amacı, boşanmanın yasal boyutu çerçevesinde hukuki zemine bağlı kalınarak boşanma davalarında tanıklık müessesesinin sosyal ve toplumsal görünümünü ortaya koymaktır.

## 2. Tanıklığın Hukuki Boyutu

### 2.1 Medeni Usul Hukukunda İspat

Kural olarak, bireylerin talebi üzerine özel hukuk alanına giren konulardaki uyuşmazlığı yargı aracılığıyla çözmek devletin görevidir (Pekcanitez, 2017b, s. 923). Yargılamanın amacı, çekişmelere son vermek; hakların, sorumlulukların sınırını ortaya koyarak haklı ve haksız belirlemek (Aybay vd., 2018, s. 301) ve taraflar arasındaki çekişmeleri bir çözüme kavuşturmaktır (Zwingmann, 1966, aktaran Sancar & Atılğan, 2009, s. 15). Taraflar arasındaki çekişmelerin bir çözüme kavuşturulması için ise "Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)'nun [2011] 24. maddesinin 1. ve 2. fıkraları ile Kanun'un 26. maddesinin 1. fıkrası uyarınca öncelikle bizzat tarafın istemde bulunması gerekmektedir" (Bolayır, 2019, s. 72). Dolayısıyla "korunma talebinde bulunmak amacıyla mahkemeye başvuracak olan, hakkı ihlâl edilen ya da ihlâl edilme tehlikesi altında bulunan taraf olacaktır" (Meriç, 2014, s. 31). Bu, "tarafların yargılamanın başlangıcını, konusunu ve sona ermesini belirleyebilmesi, dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilmesi anlamına gelen" (Pekcanitez vd., 2021, s. 135) tasarruf ilkesinin bir gereğidir.

"Tarafların mahkemeye başvurmalarının ardından talebini haklı kılabilecek hukuk kuralının gerektirdiği maddi vakıaları mahkeme önüne getirme yükü bulunmaktadır. Buna doktrinde iddia yükü denilmektedir. Buna göre mahkemeden bir talepte bulunan bu talebine dayanak olan somut vakıaları ortaya koymalı, iddia etmelidir" (Atalay, 2017a). Ancak bir iddiayı sunmak haklılığın ispatı için yeterli değildir (Pekcanitez vd., 2021, s. 233; Yardımcı, 2017, s. 5.) söz konusu vakıaların açık ve somut olarak gösterilmeleri (Bolayır, 2014, s. 44) ve bu iddiaların, ispata elverişli hale getirilerek zaman, mekân ve içerik olarak somutlaştırılması<sup>2</sup> gerekir (HMK, 2011, m. 194/1).

<sup>2</sup> "Şayet ilgili taraf somutlaştırma yükünün gereğini yerine getirmemişse, hâkim, HMK'nın 31. maddesinde düzenlenen davayı aydınlatma yükümlülüğünün gereği olarak, tarafı vakıaları somutlaştırmaya davet eder" (Atalı vd., 2021, s. 478). "Davayı

“Evlilik birliğin temelinden sarsılması nedeniyle açılan boşanma davalarında boşanmaya karar verilebilmesi için evlilik birliğinin, müşterek hayatı sürdürmeleri eşlerden beklenmeyecek derecede temelinden sarsıldığına çeşitli delillerle ispat edilmesi<sup>3</sup> gerekir” (Özdamar, 2009, s. 271). Boşanma davalarında ispatla ilgili konular, Türk Medeni Kanunu (TMK, 2001) m. 184 ve HMK m. 187 ilâ 293 maddeleri arasındaki hükümlerde ele alınmıştır (Özbay & Çelik, 2018, s. 18). Boşanma davalarında, “tarafarca getirilme ilkesi” uyarınca “dava malzemesi” denilen iddia ve savunma ile bunların dayandığı vakıalar ve ispat araçlarını (kanıtlarını) mahkemeye getirme ödevi taraflara yüklenmiştir<sup>4</sup> (Aybay vd., 2018, s. 310; Pekcanitez vd., 2021, s. 137). Bu durumda “tarafarca getirilme ilkesinin konusunu vakıalar ve deliller oluşturur” (Özçelik, 2020, s. 121). “Medeni usul hukukunda, kural olarak davada taraf, maddi hukuka göre ne kadar haklı olursa olsun, talep sonucunu dayandırdığı vakıaları mahkemeye sunmamış ise, talebi reddedilecektir” (Pekcanitez vd., 2021, s. 138). Dolayısıyla davanın açılması ile taraflar açısından ispat süreci başlar (Yavaş, 2015, s. 751). İspatın konusunu HMK’nın 187. maddesinde, tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıaların oluşturduğu belirtilmiştir (HMK, 2011, m. 187/1). Buna göre “maddi vakıaların, davanın sonucunu belirleyici nitelikte olmaları gerekir. Aksi takdirde, bunların ispatına ihtiyaç yoktur” (Postacıoğlu & Altay, 2020, s. 543).

aydınlatma ödevi sayesinde hâkim, iddia veya savunmanın doğru ve tam olarak anlaşılmasını sağlayacak bu sayede tarafların hem ispat hakkını koruyacak hem de taleplerine uygun şekilde karar verecektir” (Erdönmez, 2017, s. 819). “Ancak, hâkimin davayı aydınlatma ödevinin bulunması, iddia ve savunmalar konusunda asıl sorumluluk sahibi olanların davanın tarafları olduğu gerçeğini değiştirmemektedir” (Karaaslan, 2019, s. 97). Çünkü “iddia ve somutlaştırma yükü üzerine düşen taraf, bunu yerine getirmediği aleyhine karar verilmesi söz konusu olacak, talebi reddedilecektir” (Atalay, 2017a, s. 1691). Ayrıca, “hâkimin davayı aydınlatma ödevi kullanılarak iddianın ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı aşılamaz. Keza bu ödev çerçevesinde hâkimin taraflara yol göstermesi, nasihatte bulunması söz konusu olamaz” (Atalı vd., 2021, s. 130). Buna ek olarak, “hâkim sadece taraflarca usulüne uygun bir şekilde ileri sürülen vakıaları tamamlayıcı ve açıklayıcı nitelikteki vakıaların getirilmesine işaret edebilir. Bunun dışında yeni vakıaların davaya dahil edilmesi aydınlatma ödevinin amaçlarından değildir” (Karaaslan, 2019, s. 20).

<sup>3</sup> Bir taraf, ancak savunduğu vakıaların ve delillerin doğruluğunu veya karşı tarafın dayandığı olayların doğru olmadığını ispat ederek davayı kazanabilir ya da kendisine karşı açılan davanın reddini sağlayabilir (Özbay & Çelik, 2018, s. 20; Kuru & Aydın, 2021, s. 238). Çünkü ispat etmek, hâkimi bir olayın varlığına ikna etmek demektir (Roxin, 1998/2005, s. 265). “HMK’nın 27. maddesi, tarafların, hukuki dinlenilme hakkının bir unsuru olarak, açıklama ve ispat hakkına sahip olduklarına ilişkindir. Ancak diğer taraftan, aynı Kanun’un 189. maddesi ise davanın taraflarının, Kanun’da belirtilen süre ve usulüne uygun olarak ispat hakkına sahip olduklarına ilişkin düzenlemeye yer vermektedir” (Toraman, 2014, s. 1489).

<sup>4</sup> “Dava malzemelerinin mahkemeye tam olarak getirilmemesinin sorumluluğunu taraflar üstlenmiştir. Ancak, HMK’da prensip olarak taraflarca getirme ilkesi benimsenmiş olmakla birlikte” (Erdönmez, 2017, ss. 796–799), “Türk hukukunda boşanma davasında, dava malzemesinin toplanması bakımından hangi yargılama ilkesinin geçerli olduğu tartışmalıdır. Bu hususta temel olarak üç görüş ileri sürülmüştür: Taraflarca getirilme ilkesi, re’sen araştırma ilkesi ve sınırlı (sosyal) araştırma ilkesi” (Akkaya, 2017, s. 89 aktaran Özçelik, 2020, s. 250). “Yargıtay uygulamasına göre, boşanma davasında TMK’nın 184. maddesinde sayılan hususlar saklı kalmak kaydıyla, HMK hükümleri uygulanır. Dolayısıyla gerek davacı gerekse davalı dilekçeler aşamasında iddia ve savunmalara dayanak olan vakıaları ileri sürmek zorundadır. Usulüne uygun şekilde ileri sürülmemiş vakıalar, mahkemece kendiliğinden incelenemeyeceği gibi, hâkim onları hatırlatacak davranışlarda dahi bulunamaz” (HMK, m. 25/1; Özçelik, 2020, s. 251). “Yüksek mahkeme bu hususta taraflarca getirilme ilkesine o kadar bağlıdır ki kadının fiziksel şiddet gördüğü tanık beyanlarına yansımaya rağmen, davalı kadının bu vakıaları ileri sürmemesi nedeniyle değerlendirmede esas alınmayacağını belirtmiştir. Zira Yüksek Mahkeme’ye göre, boşanma davasında genel yargılama usulünün uygulanmasından ayrı olan kurallar ve uygulanması gereken özel usuller, TMK’nın 184. maddesinde sınırlı olarak belirtilmiş olmasına karşın, bu sınırlamalar ve istisnalar içinde, tarafların dayanmadığı vakıaların değerlendirmede esas alınacağına dair özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Dolayısıyla tarafların usulüne uygun şekilde ileri sürmedikleri vakıalara dayanarak hüküm verilmesi isabetli olamaz” (Özçelik, 2020, s. 253). İkinci görüşe göre, boşanma davasında re’sen araştırma ilkesi geçerlidir (Ansay, 1960, s. 143; Kuru, 2001, s. 1952; Karlı, 2012, s. 317; Özümücü, 2014, s. 146, aktaran Özçelik, 2020, s. 254). “Re’sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalar daha çok tarafların üzerinde serbestçe tasarruf etmelerinin mümkün olmadığı davalardır. Boşanma davasında kamu yararı düşüncesi ile re’sen araştırma ilkesi geçerli kılınmıştır” (Karlı, 2012, s. 316, aktaran Özçelik, 2020, s. 254). Üçüncü görüşe göre ise boşanma davasında sınırlı re’sen araştırma ilkesi geçerlidir (Karlı, 2012, ss. 316–317, aktaran Özçelik, 2020, s. 254). Zira “TMK’nın 184. maddesinin 1. bendine göre, Medeni usul hukuku bakımından burada, sınırlı bir kendiliğinden araştırma ilkesi geçerlidir. Çünkü hâkim vicdanen kanaat sahibi olmadıkça tarafların talepleri ve ileri sürdükleri deliller ile bağlı olmaksızın boşanma davası hakkında karar verecektir. Buna karşılık, boşanma sebeplerinden herhangi birisinin varlığı nedeniyle açılan boşanma davası reddedildikten sonra, kararın kesinleşmesinden itibaren üç yıl geçmesi halinde her ne sebep olursa olsun müşterek hayat yeniden kurulamamışsa, eşlerden birinin talebi üzerine mahkeme boşanmaya karar verir (TMK, [2001] m. 166/4). Bu koşullar altında hâkim, boşanmaya karar vermek zorundadır. Görüldüğü üzere, boşanma davası ne tam olarak kendiliğinden araştırma ilkesi ne de tam olarak taraflarca getirme ilkesinin mutlak uygulandığı bir dava türüdür” (Erdönmez, 2017, ss. 805–809).

İspatla ilgili bir diğer önemli gündem vakıaların kimin tarafından ispat edilmesi gerektiğini ortaya koyan ispat yükü kavramıdır (Kuru & Aydın, 2021, s. 240). "İspat yüküne ilişkin kurallar, bir somut vakıa iddiasının ispatsız veya belirsiz kalması durumunda, hangi taraf aleyhine karar verileceği sorusuna cevap vererek belirsizlik halinin aşılmasına hizmet eden ve hâkime bir yönde karar verme yükümlülüğü yükleyen maddi hukuka ilişkin kurallardır" (Pekcanitez vd., 2021, s. 233).

TMK (2001) madde 6'ya göre Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür. "Ancak bu madde, ispat yükü sorununu çözmeye yeterli olmadığı için HMK'da yeniden düzenlenmiştir (HMK, [2011], m. 190/1). Burada, vakıayı hangi tarafın ileri sürdüğü değil, o vakıadan hangi tarafın lehine hak çıkardığı önemlidir"<sup>5</sup> (Atalay, 2017a, s. 1696). Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre ise Kanuni bir karineye dayanan taraf, sadece karinenin temelini oluşturan vakıaya ilişkin ispat yükü altındadır. Kanunda öngörülen istisnalar dışında, karşı taraf, kanuni karinenin aksini ispat edebilir (HMK, [2011], m. 190/2). Yargıtay da bir kararında bu hususa işaret etmiştir:

Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür ifadesine yer verilmiştir. Kanuni bir karineye dayanan taraf, sadece karinenin temelini oluşturan vakıaya ilişkin ispat yükü altındadır. Kanunda öngörülen istisnalar dışında, karşı taraf, kanuni karinenin aksini ispat edebilir (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2020a).

Diğer taraf ise HMK (2011) madde 191/1'e göre "ispat yükünü taşıyan tarafın iddiasının doğru olmadığı hakkında delil sunabilir. Karşı ispat faaliyeti için delil sunan taraf, ispat yükünü üzerine almış sayılmaz."

Bu bölüme kadar olan kısmı özetleyecek olursak; taraflarca ileri sürülen iddia ve savunmalar birtakım vakıalara dayanır ve bu vakıalar, taraflar arasında çekişmeli ise bu vakıaların ispatı gerekir. Ancak medeni yargıda, bir husus ispatsız kalsa da hâkim hüküm vermek zorundadır. Bu durumda hükmün, kimin aleyhine verileceğini ispat yükü kuralları belirler. İspat yükünü taşıyan taraf davacı ise dava temelini oluşturan vakıaları ispat edebildiği takdirde davayı kazanabilir, aksi halde davası reddedilir (Atalay, 2017a, ss. 1586-1587).

İspatla ilişkili bir diğer önemli gündem delildir. Çünkü "ispat yükü üzerine düşen taraf ileri sürdüğü vakıayı deliller vasıtasıyla ispatlar" (Atalı vd., 2021, s. 248). "Delil, ispat faaliyetinde kullanılan ve dava öncesi, mahkeme dışında gerçekleşmiş olan vakıaların temsilen yargılamaya aktarılmasına yarayan ve çekişmeli vakıayı temsile ya da yansıtmaya elverişli olan inandırma araçlarıdır" (Pekcanitez vd., 2021, s. 235). Bunlar, tanık, senet, keşif, bilirkişi raporu, uzman görüşleri olarak sıralanabilir (Postacıoğlu & Altay, 2020, s. 544).

"HMK'da [2011] olayların hangi delillerle ispat edileceğinin dava dilekçesinde açık bir şekilde yer verilmesi gerektiği (m. 119/1-f) ayrıca aynı Kanun'un 194. maddesinin ikinci fıkrasında, hangi delilin hangi olaya istinaden ileri sürüldüğünün açık bir şekilde gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir" (Simil, 2014, s. 1364). Dolayısıyla tanık dinlenilebilmesi için tarafların tanık deliline dayanmaları gerekmektedir. Yargıtay da bir kararında bu hususa işaret etmiştir:

Tarafların, dayandıkları delilleri ve hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini açıkça belirtmeleri zorunludur (HMK m. 194). Somut olayda davacı kadın dava dilekçesinde iddialarını ispata yarayacak hiçbir delil bildirmedeği gibi, tanık deliline de dayanmamıştır. Bu sebeple, davacı kadının tanıklarının beyanlarına itibar edilerek hüküm kurulamaz. Açıklanan sebeplerle

<sup>5</sup> Kendisine ispat yükü düşen taraf için bu bir yükümlülük (mükellefiyet) değil, sadece bir yüküdür (külfettir). Taraf kendisinin ispat etmesi gereken bir vakıayı ispat edemezse, karşı taraf (ve mahkeme) onu mutlaka ispat etmesini isteyemez. Bilakis, kendisine ispat yükü düşen taraf, o vakıayı ispat edememiş sayılır (Atalı vd., 2021, s. 480; Kuru & Aydın, 2021, s. 240). İddia edilen vakıaların ispatlanamaması halinde hâkim, ispat yükünü taşıyan tarafın aleyhine karar verecektir (Atalay, 2017a, s. 1694).

davacı kadının boşanma davasının reddi gerekirken kabulü doğru olmamış ve bozmayı gerektirmiştir (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2018a).

Ayrıca davalının da cevap dilekçesinde "savunmanın dayanağı olarak ileri sürülen her bir vakianın hangi delillerle ispat edileceğini" (HMK, 2011, m. 129/1-e) belirtmesi gerekir. "Davacı, cevaba cevap dilekçesinde davanın haklı olduğuna ilişkin (varsa) yeni vakialara ve yeni delillere yer verebilir. Bunun gibi, davalı da ikinci cevap dilekçesinde varsa yeni delillere yer verebilir" (Kuru & Aydın, 2021, s. 242).

"Ancak tarafların ileri sürdüğü dava malzemeleri bazı durumlarda maddi veya hukuki açıdan eksik, belirsiz ya da çelişkili olabilir. Bu nedenle Kanunu'nun 31. maddesinde, hâkimin davayı aydınlatma ödevi olarak, taraflara açıklama yaptırabileceği, soru sorabileceği ve taraflardan delil göstermelerini isteyebileceği düzenlenmiştir" (Simil, 2014, s. 1352).

## **2.2 Tanıklık Kuralları**

Davalarda başvuru delillerin başında tanık delili yer almaktadır (Karamercan, 2018, s. 153). "Tanıklık, davaya taraf olmayan bir kimsenin, davanın sonucunu etkileyen uyuşmazlık konusu maddi vakia hakkındaki dava dışında bizzat edinmiş oldukları beş duyardan kaynaklanan gözleme dayalı bilgilerini mahkeme huzurunda açıklamasıdır" (Kuru & Aydın, 2021, s. 305; Postacıoğlu & Altay, 2020, s. 692). "Tanık deliline ancak davanın tarafları başvurabileceği için mahkeme, tarafların göstermediği kişileri kendiliğinden tanık olarak dinleme yetkisine sahip değildir. Diğer yandan, tanık dinletilecek hususun çekişmeli maddi vakıaya ilişkin bulunması ve davanın sonucunu etkileyecek nitelikte olması gerekmektedir" (Postacıoğlu & Altay, 2020, ss. 694–697). Yargıtay da bir kararında bu konuya değinmiştir (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2019a):

Dayanılmayan bir vakianın, tanık beyanlarında geçtiğinden bahisle davalı-karşı davalı kadına kusur olarak yüklenilemez. Mahkemece, delillerin takdirinde hataya düşülerek davacı-karşı davalı erkeğin boşanma davasının reddi gerekirken, yazılı şekilde kabulüne karar verilmesi doğru olmayıp bozmayı gerektirmiştir.

Tanık göstermeye ilişkin usul, HMK (2011) m. 240'da şu şekilde belirtilmiştir: "Tanık gösteren taraf, tanık dinletmek istediği vakıayı ve dinlenilmesi istenen tanıkların adı ve soyadı ile tebliğ elverişli adreslerini içeren listeyi mahkemeye sunar..." Buna ek olarak, Yargıtay kararına göre (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2018b): "Taraflar dava dilekçesi veya cevap dilekçesi ile vakialara ve tanık deliline dayanmaları halinde her bir tanığın ayrı ayrı hangi maddi vakıaya tanıklık ettiğini yazılı olarak bildirmemeleri durumunda her bir tanığın dayanılan bütün vakialar hakkında beyanda bulunacağının kabulü gerekir"

Tanık gösterme ile ilgili usul gereği, "hangi vakiaların ispatının gerekli olduğu ön inceleme aşamasında belirlenip mahkemece bu vakialardan hangilerinin tanıkla ispatının caiz olduğu konusunda bir karar verilmeden tanık listesi verilmesinin hiçbir anlamı yoktur" (Atalay, 2017b, ss. 1892–1894).

Yargıtay kararına göre (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2016):

Ön inceleme duruşmasında taraflar arasındaki uyuşmazlık konusu belirlendikten sonra taraflara delillerini bildirmeleri için süre verilir. Zira delil, tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakialar için gösterilir (HMK m. 187/1). Tahkikat, ön incelemede saptanan çekişmeli hususlar üzerinden yürütüleceğine (HMK m. 140/3) göre, bu tespit yapılmadan tarafların herhangi bir delile dayanmaları ve dayandıkları delilleri sunmaları beklenemez. Başka bir ifade ile; taraflardan, anlaştıkları ve ayrıştıkları hususlar tespit edilmeden delil göstermeleri beklenemez.

“Tanık listesi verildikten sonra listenin karşı tarafa tebliği zorunludur, bu sayede taraflar dinletilmek istenilen tanıkların kimler olduğunu öğrenebilecekler” (Ertanhan, 2005, s. 188 aktaran Bolayır, 2014, s. 410) ve “tanıklığın doğruluğundan şüpheyi gerektiren sebeplerin varlığı halinde HMK’nın 255. maddesi çerçevesinde, tanıklara ilişkin itirazlarını bildirebileceklerdir” (Bolayır, 2014, s. 410).

Mahkeme, gösterilen tanıklardan bir kısmının tanıklığı ile ispat edilmek istenen husus hakkında yeter derecede bilgi edindiği taktirde, geri kalanların dinlenilmemesine karar verebilir (HMK, 2011, m. 241). Yargıtay da bir kararında bu konuya işaret etmektedir (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2018c):

Çekişmeli vakianın ispatı için; tanık bildiren tarafın tanık sayısı sınırlanamaz ve hâkim tanık sayısını belirleyemez. Aksi tutum adil yargılanma ve savunma hakkının kısıtlanmasına yol açar. Ancak, hâkim hangi tanığın hangi vakianın ispatı için dinletilmek istendiğini ilgili taraflara sorarak (HMK m. 240/2, HUMK m. 258/1); ileri sürülen vakia, dinlenen bir kısım tanık anlatımı ile ispatlanmışsa, aynı vakianın ispatı için bildirilen geri kalan tanıkların dinlenilmemesine karar verebilir (HMK m. 241). Taraflarca fazla sayıda tanık bildirildiği takdirde; usulün bir kısmı zorlayıcı, bir kısmı da kolaylaştırıcı olan ve yukarıda belirtilen hükümlerinden yararlanarak; fazla sayıdaki tanığın dinlenmesinin, yargılamayı geciktirmesinin önüne geçilebilir.

Tanık, doğrudanlık ilkesinin gereği, davaya bakan mahkemede hâkim tarafından dinlenir (HMK, 2011, m. 259/1,2,3; Atalay, 2017b, s. 1904). Tanığın dinlenilmesinden önce yemin<sup>6</sup> eda edilir (HMK, 2011, m. 258/1). Yemin eda edilirken, hâkim de dahil olmak üzere hazır bulunan herkes ayağa kalkar (HMK, 2011, m. 258/2).

HMK, 2011, m. 152/1’e göre tanığın mahkemede dinlenmesi sırasında iki taraf ve vekilleri hazır bulunabilir ve tanıklara doğrudan doğruya soru sorabilirler. Tanıklara yöneltilen sorulara itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine hâkim karar verir (Kuru & Aydın, 2021, s. 311).

“Tanık, ispatın konusunu teşkil eden çekişmeli ve hukuken önemli vakıyı duyu organları aracılığıyla algılamış, gözlemlemiş olan gerçek bir kişinin bilgisini hâkime aktarması, vakıyı doğrudan yansıması özelliğinden ötürü temsili niteliği yüksek ve fakat güvenilirliği tartışılabilir bir delildir” (Atalay, 2017a, s. 1739). “Tanığın bir vakıyı eksiksiz bir şekilde zihninde tutması ve gerçeği olduğu gibi anlatması zordur. Ek olarak, bireylerin farkında olarak gerçeğe aykırı tanıklık yapmaları da mümkündür” (Kuru & Aydın, 2021, s. 305). Ancak bazı durumlarda, vakıya tanık olanların sayısı sınırlı ve yerine konulamaz durumda bulunduğundan tanık çok değerli ve vazgeçilmez bir delildir. Bütün bunlar göz önüne alındığında, tanık beyanı çok önemli ve vazgeçilmez bir delil olmakla beraber, tam bir kesinlikle güvenilemeyeceğinden takdiri bir delildir (Atalı vd., 2021, s. 521; Postacioğlu & Altay, 2020, s. 692). Takdiri delil olmasının sonucu olarak HMK, 2011, m. 198’e göre, dinlenen tanıkların beyanlarını hâkim serbestçe takdir eder (Atalı vd., 2021, s. 529).

“Boşanma davalarında aksine ciddi ve inandırıcı delil ya da olay bulunmadıkça tanıkların gerçeği söylemiş oldukları kabul edilir. Ancak inandırıcı olmayan tanık anlatımları, görgüye dayanmayan, taraflardan aktarılan olaylara dayalı ve yer ve zaman içermeyen tanık anlatımları hükme esas alınamaz” (Gençcan, 2016, ss. 539–540). Yargıtay da bir kararında bu hususa değinmiştir (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2021):

Yapılan soruşturma ve toplanan delillerden, davacı-karşı davalı erkeğe kusur olarak yüklenen güven sarsıcı davranışta bulunduğu dair tanık beyanı yeri ve zamanı belli olmayan soyut nitelikte olup, bu sebeple bu vakianın erkeğe kusur olarak yüklenilmesinin doğru değildir.

<sup>6</sup> Dinlendiği sırada on beş yaşını bitirmemiş olanlar (HMK, 2011, m.257/1-a) ve yeminin niteliği ve önemini kavrayamayacak derecede ayırt etme gücüne sahip olmayanlar yeminsiz dinlenir (HMK, 2011, m.257/1-b).

Kararında tanığın beyanına dayanan hâkim, bunun gerekçesini göstermek zorundadır. Tanıkların beyanları arasında aynı konuda farklılık varsa hâkim bu çelişkiyi gidermeye çalışmalıdır. Şayet bazı tanıkların beyanını diğerlerine üstün tutuyorsa ya da tanık beyanını kararına esas almıyorsa bunun da gerekçesini göstermek zorundadır (Atalay, 2017b, ss. 1910–1911). Taraflar da tanığın beyanlarının doğru olmadığını diğer delillerle ortaya koyabilirler, özellikle tanığın bir menfaatinin bulunduğunu, tanıklığından şüpheyi gerektiren sebeplerin varlığını iddia ve ispat edebilirler (HMK, 2011, m. 255). Aşağıda yer alan Yargıtay kararında bu duruma değinilmiştir (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2019b):

Yapılan yargılama ve toplanan delillerden; davalı kadına yüklenen “Eşini eve almadığı” vakası tanık C...’nin beyanında geçmekte olup, mahkemenin de kabulünde olduğu üzere, davacının annesi olan davacı tanığı C...’nin davalı ile aralarındaki husumet nedeniyle ifadesine itibar edilemeyeceğinden bu kusur davalı kadına yüklenemez.

Ancak, tanığın bir kimsenin sırf yakını olması, onun beyanının hiç dikkate alınmamasını gerektirmez. Tanığın tarafla yakınlığı tek başına beyanlarının değerini düşürmez, ancak karşı taraf somut sebeplerle bu beyanlara itiraz edebilir (HMK, 2011, m. 255). Aşağıda yer alan Yargıtay bir kararında bu hususa şu şekilde değinmiştir (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2017):

Mahkemece, davacı tanıklarının akraba olması, tanık....’in davacının görüncesi olduğu kaldı ki tarafların tartışmasına şahit olmadığını beyan ettiği, diğer tanık....’in ise davacının annesi olduğu ve bu nedenle beyanlarının tarafsız olmayacağı, davalının iş bulamamasının ya da çalışmamasının tek başına boşanma sebebi olarak kabul edilemeyeceği ve evlilik birliğinin karşılıklı hoşgörüye dayandığı gerekçesiyle davacı kadının boşanma davasının reddine karar verilmiştir. Aksine ciddi ve inandırıcı delil ve olaylar bulunmadıkça asıl olan tanıkların gerçeği söylemiş olmalarıdır (HMK m. 255). Akrabalık veya diğer bir yakınlık başlı başına tanık beyanı değerden düşürücü bir sebep sayılamaz. O halde, davalının uzun süredir çalışmadığı, eşine ve çocuğuna bakmadığı, evlilik birliğinin kendisine yüklediği sorumlulukları yerine getirmediğini beyan eden ve olaylara yakın tanıklar .... ve ....’in tanıklığına değer verilerek, boşanmaya karar verilmesi gerekirken, dosya kapsamına uygun olmayan gerekçe ile davanın reddi doğru bulunmamıştır.

“Bunun gibi, tanığın taraflarla ve özellikle kendisini tanık olarak göstermiş olan tarafla bir yakınlığının olmayışı, sadece bu sebeple onun beyanının üstün kılınmasına neden olmaz. Tanık sayısı veya tanıkların sosyal ve ekonomik durumları, onların beyanlarını üstün kılmaz” (Atalay, 2017b, s. 1911).

### **3. Boşanma Sürecinde Bir Eşlik Etme Biçimi Olarak Tanıklık**

#### **3.1 Tanıklığın Hafıza İle İlgili Bölümü**

Tanıklığın yasal boyutu tanık delilini güçlü bir delil olarak ele almasa da bazı durumlarda ispat için gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Atalay (2017b, s. 1909), görülen ve işitilen şeylerin zaman içinde unutulmasının, tanık ile taraflar arasındaki yakınlık ve menfaat ilişkisinin, tanık beyanının delil gücünü zayıflatmakta olduğunu, ancak bazı durumlarda tanık deliline dayanmaktan başka yol bulunmadığını ifade etmektedir.

Mahkemede verilecek hükmün belirlenmesinde etkisinin olması açısından tanık beyanının inandırıcı olması ve gerçeklerle örtüşmesi beklenen bir kriterdir. Bu nedenle tanıklık müessesesi, dürüstlük ilkesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Tanıklık müessesesinin dürüstlük ilkesi, bir yönüyle tanıklığın hafıza ile ilgili bölümünü tartışmaya açmaktadır.



Öncelikli olarak üzerinde durulması gereken konu tanıklık ve dürüstlük ilkesi arasındaki ilişkidir. Tanıkların beyanları gerçekleri yansıtmakta mıdır, yoksa gerçek dışı konuları mı içermektedir? Somut gerçekle ilgilenen hukuk dünyası için bu sorgulama doğru bir hüküm verilmesi açısından oldukça önemlidir. Var olan gerçekliğin mahkemeye aktarılması bir süreç gerektirdiğinden dürüst beyanların hafıza ile ilgili boyutu önem kazanmaktadır.

Loftus'a göre, ne yazık ki birçok polis memuru, avukat, yargıç, sosyal hizmet uzmanı ve hatta psikolog ve psikiyatrist, hafıza ve hafızanın yaşla birlikte ortaya çıkan değişimi ile ilgili sınırlı bilgiye sahiptir. Ona göre, çocuklar kadar yetişkinler de bir olayın bazı özelliklerini fark edemeyebilir, olayın bir kısmını unutabilir ya da bazı kısımlarını yanlış sıralayabilir (Goodman & Helgeson, 1985, s. 181).

Bu nedenle bireyler, yaşadıkları veya tanık oldukları önemli bir olayı aktarırken öznel, yanlı, kolektif bilinci yansıtan gerçek ya da olası gerçekler anlatabilmektedirler.

Yaşanan olayların gerçeklikle bağlantısı öznel yorumlamalara açık olabilir. Aynı zamanda bireylerin yaşanan olayla ilgili konumları ve tarafla olan ilişkileri de bu öznel yorumları etkileyebilmektedir. Bireyler evlilik çatışmalarına ilişkin bir olaya tanık olduklarında, bunu içinde buldukları kültürün evlilik ideolojisi ile yorumlamaktadır. Örneğin, geleneksel aile bilincinin hâkim olduğu toplumlarda vakialara tanıklık ataerkinin sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Örneğin, ev içi kadına yönelik şiddet, "her ailede yaşanıyor, bir tokattan bir şey olmaz, kızını dövmeyen dizini döver, vb." şiddetin meşrulaştırılmasına hizmet eden ve şiddeti görünmez kılan bir anlayış ile değerlendirildiğinde ya da şiddetin tanımı sadece fiziksel olarak ele alındığında, şiddetin tanık beyanlarında yer alması mümkün olmayacak ve dolayısıyla şiddet mahkemeye yansımayacaktır. Dolayısıyla kavramların işe vuruk tanımları, tanıkların olayı hangi boyutları ile nasıl anlattıklarını ve olayın ne kadarını anlattıklarını şekillendirmektedir. Bu nedenle sadece olayın aktarıldığı yalın bir tanıklıktan söz etmek mümkün görünmemektedir.

Olayların gerçek haliyle aktarılmasının önündeki engellerden birisi de zamandır. Tanıklık edilen olayın üzerinden geçen zaman yaşamak ve hatırlamak arasında bir çizgi çizer. Çünkü "tecrübeyi 'yaşayan benlik' ile 'hatırlayan benlik' farklıdır. Hatırlamak bir yönüyle de yeniden kurgulamaktır. Yeniden kurgularken tercihen çarpıcı bir olay hatırlanır, tüm yaşananlar hatırlanan bu olay çerçevesinde anlamlandırılır. O anki duygu ve inançlar da geçmişte ne olduğuyla ilgili hatırlananları etkiler" (Sara Develioğlu, 2015, ss. 50–51).

Anlatısal kimlik kavramı, geçmiş ve geleceğin düzenli bir şekilde yeniden yorumlandığını açıklar. Boşanma anlatıları bu duruma örnektir. Evlilik sürecinde, kendisini bir "aşk" hikâyesinin karakteri olarak niteleyen kişi, boşanma sürecinde kendini "evliliğin ilk yıllarından beri mağdur" biri olarak nitelendirebilir (Yakalı Çamoğlu, 2017, ss. 31–32)

Anıların sürekli değişik anlamlara gelmesi bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Örneğin, Loftus, anıların ne kadar kırılabilir bir yapıya sahip olduklarını göstererek bellek araştırmaları alanını dönüşüme uğratmıştır. Gizli imalar taşıyan soruların hafızayı yanıltabileceği sonucuna ulaşan Loftus, daha sonraki araştırmalarında insanların yaşamadıkları çocukluk hikayelerini belirli koşullarda yaşamış gibi hatırladıkları sonucuna ulaşmıştır (Eagleman, 2015/2020, s. 29). Bu çalışmalar anılar üzerinde oynanabileceğini göstermektedir.

Anıları yeniden kurgulayarak hatırlama, boşanma sürecinde de anlamlı bir yere sahiptir. Boşanma sürecinde evliliğe yönelik anıların yeniden kurgulanmasının neticesinde tarafların ve tanıkların beyanlarının her zaman hatalı ya da dürüst olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Boşanma davalarında tanık anlatıları bu nedenle özenli bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Mahkeme dışında gerçekleşen bir olay hakkında hâkimi ikna etme süreci kolay görünmemektedir. Davalarında haklı çıkma savaşı ve ispat ve iddia yükü, tarafların tanık

beyanlarını kurtarıcı bir el olarak görmelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle tanık beyanları yeniden kurgulanmaya uygun bir yapıya sahip olmaktadır.

### 3.2 Yakın Akriba Tanıklığı

Boşanma davalarında ispat sürecinde taraflar arasındaki çekişmenin tanıklık üzerinden devam etmesi yakın akrabaların boşanmanın psikolojik ve sosyal boyutlarının yanı sıra yasal boyutuna da dahil olmasına neden olmaktadır. Salts ve Smith'e (2013, s. 459) göre çiftler, boşanmanın yasal sürecini, evlilik savaşını devam ettirmek için kullandıklarında, çocukların, kök ailenin, arkadaşların taraf olmaya zorlandıkları uzun süreli bir "soğuk savaş" süreci başlamış olur.

"Evliliğe giden yoldaki çok karmaşık pazarlıkların ilk evresinde iki ailenin, çok saygın müttefikleri veya akrabaları 'kefil' olarak devreye sokmaları şeklinde sergilenen sembolik sermayenin hem bir pazarlık silahı hem de sonuçlanan bir anlaşmanın teminatı olması gibi" (Bourdieu, 1972/2018) evliliğin ilk aşamasındaki bu mübadelede yer alan akrabalar boşanma sürecinin yasal boyutunda bu sorumluluklarının karşılığını tanıklık müessesesi üzerinden yerine getirmektedir. Aynı zamanda akrabalar, evlilik süreci boyunca yaşanan çatışmalara ve evliliğin temelinden sarsılmış olması durumuna somut kanıtlar sunmak açısından önemli müttefiklerdir.

Duruşma gözlemine yer verilen bir çalışmada (Nuhoğlu, 2019) tarafların mahkemeye sundukları tanık listesinin büyük bir kısmının kök aile üyelerinden (anne, baba, ağabey, abla) oluştuğu belirtilmektedir. Araştırmaya göre kök ailelerin tanık olarak dinlenilme sayısı davacı ve davalının cinsiyeti açısından farklılık göstermektedir. Kadınlar, erkeklere oranla daha fazla sayıda kök aile üyesini tanık olarak bildirirken, kadınlarda daha çok babanın, erkeklerde ise annenin tanık olarak dinlendiği belirtilmiştir. Aynı çalışmada, hala, teyze, kuzen, görümce, gelin, enişte, kayın, bacanak, yeğen, yenge gibi yakın akrabaların da tanık olarak dinlendiği belirtilmektedir. Yakın akrabaların ve kök aile üyelerinin tüm tanıklara oranı %63'tür. Bu da tarafların boşanma davalarında daha çok yakın akrabaları tanık olarak gösterdikleri sonucunu vermektedir.

Boşanma davalarında kök aile üyelerinin ve yakın akrabaların tanık olarak gösterilmesi, aile kurumu ile ilişkili bazı kavramları gündeme getirmektedir. Bunlardan bir tanesi patriyarişidir. Özellikle kadınların kök aile üyelerinden en çok babalarını tanık olarak göstermeleri bu kavram üzerinden tartışılabilir. Sennett, patriyarişiyi, insanların bilinçli bir biçimde kan bağıyla bağlı oldukları toplum olarak tanımlamaktadır. Ona göre insanlar, ilişkilerini soy açısından tanımlar ve aile ilişkilerinin temelinde erkekler vardır. Eril egemenlik, kaynağını koruyucu, müsamahasız yargıç ve güçlü kişi sıfatlarını içeren babalık rollerinden alır. Ancak baba çocuklarına dünyada belirli bir yer edineceğine dair güvence veremez; yalnızca simgesel bir koruyucudur (Sennett, 1980/2011, s. 61).

Boşanma davalarında kadınların diğer kök aile üyelerine kıyasla daha çok babalarının tanık olarak bildirilmesi, babalığın metaforik koruyuculuğunu içeriyor olabilir. Boşanma davalarında tanıklık müessesesinin kök aile üyeleri üzerinden yürümesi, evlilik ve aile yapılarının ataerki üzerinden tartışılmasını daha büyük bir anlama taşımaktadır. Bu anlam, ilişkilerin sadece eşler arasında değil daha büyük bir sosyal birim ile bağlantılı olarak gelişmesinden kaynaklanmaktadır.

Evlilik piyasası, yalnızca iki eşin değil birleşen ailelerin ve bunların dahil olduğu daha büyük grupların iktisadi ve toplumsal tarihini, sembolik mülkünü ve özellikle sahip oldukları şeref ve şerefli adam sermayesini, güvenebilecekleri ittifak ağının niteliğini ve geleneksel olarak karşıt oldukları grupları, ailenin dahil olduğu gruptaki konumunu ve grubun diğer üyeleriyle ilişkilerinin durumunu, yani ailenin bütünleşme derecesini (bölünmezlik vb.), hane birimindeki otoritenin ve güç ilişkilerinin yapısını içerir (Bourdieu, 1972/2018, s. 114).

Otorite ve güç ilişkileri ağı aile yapısının temel belirleyicileri olduğunda ise çekirdek aile daha çok geleneksel aile halini almaktadır. Yakalı Çamoğlu'na göre, geleneksel aile motifi, Türk ailesinin tecrübesinin batı aile yapısından biraz daha farklı olmasına neden olmaktadır. Türk aileleri, aynı evi paylaşmalar da akrabalarla yoğun bir iletişim ve etkileşim içindedir; karşılıklı olarak karar verme süreçlerinde söz sahibidirler. Bu durumsa, Türk aile yapısının işlevsel olarak geniş aile olduğunu belirtmektedir (Yakalı Çamoğlu, 2017, s. 19).

Yakın akraba tanıklığının bir diğer yönü de mahremiyet konusu ile ilişkilidir. Boşanma davalarında tanıklık müessesesi, ev içi meselelerin topluma açılan boyutunda paradoksal bir yapıya işaret eder. Evliliğin kutsallığına yapılan atıflar evliliği, eşler arasında yaşanan dokunulmaz bir alana taşıyarak mahremiyete vurgu yaparken, diğer yandan ev içi meselelerin mahrem konularının kök aile üyeleri ve yakın akrabalar ve arkadaşlar tarafından bilinirliğine açılan bir kapı ile karşı karşıya kalınmaktadır. Burada önemli bir tartışma gündeme gelmektedir: Mahremiyet, aile ilişkileri içinde kendine nasıl bir yer edinmektedir? Mahremiyet, her koşulda korunması gereken bir kutsallığı mı içermektedir? Özellikle şiddet vakalarında ev içi mahremiyeti korumak öncelikli alan olmaktan çıkar. Ancak ev içi alanın mahremiyet sınırları içerisinde değerlendirilmesi, genellikle şiddetin tanığının olmaması ile sonuçlanmakta ya da şiddeti bu kutsal yapının bozulmaması adına katlanılması gereken bir durum olarak ele almaktadır.

Mahremiyet, kişinin kendi bedeni ve cinselliği ile ilgili her şeyi başkalarının kararlarından uzak tutabilmesi olarak işlev göreceği yerde, namus gibi gerçeklerle bedenine uygulanan baskının meşrulaştırılmasına ve herkesin bildiği bir sır olarak kalmasına sebep olan bir sınır haline gelmektedir. Ev içinde uygulanan şiddet "Kol kırılır yen içinde kalır" mantığıyla görünmezleştirilir. Bu nedenle feminizm, politikanın dışında olduğu farz edilen özel alana dair bu gibi deneyimlerin "gündelik hayatın politikasının" inşasında önemli bir yer olduğunu, özel alanın kamusal olandan ayrı olmadığını ifade eder. (Ecevit, 2011, s. 148).

MacKinnon (2003, aktaran Karacan, 2018, s. 397) ailedeki mahremiyet anlayışı nedeniyle aile içinde kadınların yaşadığı şiddetin gizli kaldığını ailedeki cinsiyetçi iş bölümünün doğal değil, aksine toplum tarafından oluşturulduğunu, bu kurumda kadınların erkeklere sistematik bir biçimde tabi kılındığını ileri sürmüştür.

Ev içinin mahremiyet alanı olarak belirlenmesi ve dokunulmazlığına yapılan vurgu nedeniyle şiddetin kapalı kapılar ardında gerçekleşmesi bir diğer tartışma konusu olan çocukların tanıklıkları ile sonuçlanabilmekte, bu durum ise boşanma sürecinde çocuk tanıklığını gündeme getirmektedir.

### 3.3 Çocuk Tanıklığı

Boşanma literatürü incelendiğinde boşanmanın çocuk yanının velayet ve kişisel ilişki tesisi konuları üzerinden tartışıldığı görülmektedir. Çocukların mahkeme sürecinde tanık olarak dinlenilmesi ise daha çok ceza davalarının konusu olarak sınırlı bir şekilde ele alınmakta boşanma sürecindeki çocuk tanıklığı çoğunlukla gündeme gelmemektedir. Oysa boşanma davalarında çocuklar, mahkemeye sunulan tanık listesinde yer alan isimlerdendir. Bu çalışmada, çocukların tanık olarak dinlenilmesini içeren boşanma sürecinde çocuk tanıklığı; çocukların katılımı ve çocukların anne baba savaşında iki ateş arasında kalarak taraf olmaya zorlanmaları olmak üzere iki görüş çerçevesinde ele alınmış ve her iki görüş, çocukların yüksek yararı ilkesi üzerinden değerlendirilmiştir.

*Katılım* terimi, genel olarak kişinin kendi hayatını ve içinde yaşadığı topluluğu etkileyen kararların paylaşılması sürecine atıfta bulunur (Hart, 1992). Çocukların katılım hakları ise, onların toplumdaki yeri ve gücü ile ilgili statükoya meydan okuyan temel ve tartışmalı bir sosyal değişimi temsil etmektedir (O’Kane, 2003). Çocukların dinlenilme ve ciddiye alınma haklarına saygı yaklaşımının merkezinde, çocuklara insan olarak değer verme taahhüdü yer almaktadır. Bu yaklaşım, çocukluğun yalnızca daha sonraki gençlik ve yetişkinlik yılları için bir hazırlık olduğu görüşüne meydan okur (Lansdown, 2005). Çocukların katılım hakları temelini Çocuk Hakları Sözleşmesi’nden (UNICEF, 2004) almaktadır.

Sözleşme, çocukların bağımsız bireyler olduğunu ve bu nedenle haklara sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Çocuğun *karar alma katılma hakkı ilkesi*, Sözleşme'nin 12. maddesinde belirtilmiştir (Shier, 2001, s. 107):

Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Bu madde çocukların istekli olmadıkları zaman ya da ilgi göstermedikleri konular hakkında görüşlerini belirtmeleri gerektiği anlamına gelmemektedir. Kısaca, 12. Madde, bir görevi değil, görüşleri ifade etme hakkını içermektedir. Bu nedenle bu madde, yalnızca doğrudan çocuklarla çalışan profesyonellere değil, aynı zamanda politikacılara ve politika yapıcılara da sorumluluklar yükler (Lansdown, 2005, s. 2). Bu yönüyle Sözleşme, sadece çocuklara saygı duyulması ve çocukların dinlenilmesi gerekliliğini değil, aynı zamanda çocukların herkese tanınan medeni, ekonomik, politik ve sosyal haklara erişimini güvence altına alır (Birnbaum, 2009).

Sözleşmenin 12. maddesi gereğince, çocukların boşanma davalarında tanık olarak dinlenilmesi çocuğun görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını içermektedir.<sup>7</sup> Çocuğun idrak yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle bu hakkın tanınması ise, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği (2021) 36. maddesi gereği, adli destek görevlilerinden yararlanılarak gerçekleştirilmektedir. Yönetmeliğe göre Aile mahkemesinin görev alanına giren iş ve işlemlerde hâkimin istemi üzerine müdürlükçe adli destek görevlisi görevlendirilmek suretiyle (m. 36/1) "duruşmada dinlenilmesine karar verildiği hallerde çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek kendisini rahat ifade etmesini sağlamak amacıyla çocuğu duruşmaya hazırlamak, duruşmada hazır bulunmak ve görüş bildirmek (m. 36/1-c)" sunulan hizmetler arasında yer almaktadır. Buna göre, hâkimin gerekli görmesi halinde, duruşma öncesinde çocuğu (yaşına ve gelişim sürecine uygun bir şekilde) mahkemeye hazırlamak uzmanların görevleri arasında yer almaktadır.

Boşanma davalarında çocukların tanık olarak dinlenilmesi Yargıtay kararlarında da işaret edilen bir husustur. Aşağıda yer alan iki Yargıtay kararında, mahkemece müşterek çocukların tanık olarak beyanlarının mahkeme yerine sosyal inceleme raporunda alınması kararının, hukuki dinlenilme hakkına (HMK, 2011, m. 27) aykırılık oluşturulduğu gerekçesiyle doğru görülmediği belirtilmiştir:

Mahkemece 24.11.2016 tarihli celsede ara kararlar tarafların müşterek çocuklarının tanık sıfatıyla dinlenmelerinin çocukları etkileyeceği düşünülerek dosyanın uzmana verilerek taraflar ve müşterek çocuklarla görüşüp, müşterek çocukların son olaylara ilişkin bilgi ve görgüleri de sorularak rapor düzenlenmesine karar verilmiştir. Davalı-karşı davacı erkek dinlenilmeyen bu

<sup>7</sup> Tanık olabilmek için Kanun'da herhangi bir yaş sınırlaması getirilmemiştir. Ancak, tanık olarak dinlenecek kişinin temyiz kudretine sahip olması gerekir. Fiziki ve ruhi durumu itibarıyla ispat edilmek istenen olayı anlaması mümkün olmayan kimse tanık olarak dinlenemez (Pekcanitez vd., 2021, s. 256).

tanıkların dinlenilmesinden açıkça vazgeçmemiştir. Tanığın dinlenmesine engel bir durum iddia ve ispat edilememiştir. O halde, davalı-karşı davacı erkeğin dinlenilmeyen tanıkları ortak çocuklar N... ve N...'un Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 240. ve devamı maddeleri gereğince dinlenmesi için gerekli usul işlemlerinin yürütülmesi, toplanan tüm deliller birlikte değerlendirilerek, sonucuna göre karar verilmesi gerekirken; hukuki dinlenme hakkına (HMK m. 27) aykırılık oluşturacak şekilde, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiştir. (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2019c).

Ortak çocuklardan ... 2001, ... ise 2007 doğumludur. Mahkemece, 09.09.2015 tarihli oturumda ortak çocukların sosyal inceleme raporunda gözlenip dinlenilmesi ve çocukların yaşları nedeniyle tanık olarak dinlenme talebinin reddine karar verilmiştir. Davalı-karşı davacı kadın bu tanıklarının dinlenilmesinden açıkça vazgeçmemiştir. Tanıklar davaya bakan mahkemede veya tanığın bulunduğu mahal mahkemesinde dinlenir (HMK m. 259). Bu itibarla tanıkların hakim tarafından dinlenmesi gerektiği gibi, tanıkların yaşlarının tanıklığa engel bir durum oluşturmadığının anlaşılmasına göre, adı geçen tanıkların Hukuk Muhakemeleri Kanununun 243. ve devamı maddeleri gereğince dinlenmeleri için gerekli usul işlemlerinin yürütülmesi, dinlendiklerinde toplanan tüm deliller birlikte değerlendirilerek sonucuna göre karar verilmesi gerekirken; hukuki dinlenme hakkına (HMK m. 27) aykırılık oluşturacak şekilde, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiştir. (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2018d).

Sözleşme ile birlikte çocukların onları doğrudan etkileyen süreçlere katılım hakkı, çocukların özellikle boşanmanın yasal boyutunda adli süreçte seslerinin duyurulması ve boşanma sürecine katılımları gündeme geldiğinde oldukça sınırlıdır. Çocuklardan bazıları seslerini mahkemeye duyurma imkânına sahip olsalar bile bu başka zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu zorlukların en başında da bağımsız yasal temsile erişim gelmektedir. Çocuklar, çoğunlukla içinde buldukları durumla ilişkili deneyimlerini, kendi tercihlerini ve görüşlerini doğrudan adli karar alıcılara iletmede sistemsel ve düşünsel sorunlarla karşı karşıyadır.

Öncelikli sorun, bir çocuğun, potansiyel olarak farklı görüş ve tercihlere sahip, ebeveynlerinden ayrı, bağımsız bir insan olduğu aşamalı olarak kabul edilmektedir (Bessner, 2002, s. 59). Yasalarda ve sözleşmelerde yer alsa bile, çocukların söz hakkı, uygulamada nadiren onurlandırılır. Çocuk savunucuları, bu kuralların anayasaya dayandığını ve tanınmasının gerekliliğini talep etmektedir (Woodhouse & Hardy, 2009, s. 202). Ancak çocuk tanıklığı oldukça sınırlı bir bakış açısı ile değerlendirilmektedir. Çocuk tanıklığı konusunda var olan literatür bilgisi genellikle çocukların tanıklığının güvenilirliğine vurgu yapmakta çocukların içinde buldukları durumla ilgili değerlendirmeleri, süreci anlamlandırma kalıpları üzerinde çalışılmamaktadır. Boşanma sürecinde çocuk tanıklığının sadece bu sınırlı alanda değerlendirilmesi, çocukları mahkemeye güvenilir kanıtlar sunan pasif bilgi sağlayıcılar olarak nitelendirmekte ve çocukların içinde buldukları zorlukları konunun dışında bırakarak çocukların katılımının görünmez kılınmasına yol açmaktadır.

Bu görünmez kılınma boşanma sürecinin çekişmeli yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu süreçte çocukların katılımı, güç ilişkileri dikkate alınmadan tartışılmaz. Çocukların katılımı belirsiz ve hatta manipülatif olduğunda sorunlar ortaya çıkar. Boşanma sonrası ebeveynlik düzenlemeleri ile ilgili anlaşmazlıklarda ortaya çıkan duygusal ve ilişkisel sorunlar, çocukların diğer alanlardaki katılımından ayrılmaktadır (Cashmore & Parkinson, 2009, s. 16). Oysa boşanma süreçlerine katılım bundan çok daha fazlasını içerir. Çünkü aile içi ilişkiler sürekli ve ilişkilerin sürekliliği, çocukların ebeveyn anlaşmazlıklarından özellikle de boşanma sürecindeki taraflar arasındaki çatışmadan korunmalarını gerekli kılmaktadır.

Yetişkinlerin bazı sorunları etkilemesi için olaylarda çocukları kullanma yönünde bir eğilimleri de vardır (Hart, 1992). Aynı zamanda, bir ebeveynin kontrolü altında olmak çocukların boşanma sürecini doğru bir şekilde yorumlamasına engel olabilir. Birlikte yaşadığı ebeveyn ile

birlikte yaşamasa da ilişkisini sürdürdüğü diğer ebeveyn arasındaki çatışmanın ağırlığı onu taraf olma durumu ile karşı karşıya getirmektedir. Çocukların boşanma sürecinde tanıklık süreçlerine sağlıklı bir şekilde katılabilmeleri için öncelikle aile içi ifade özgürlüğünün temin edilmesi gerekmektedir. Bu da güç ve otorite ilişkileri ile bağlantılıdır. Öz bakım gereksinimlerinde ve duygusal ilişkilerde ebeveynlerine bağlı ve özerkliğe sahip olmayan çocukların tanıklık sürecinde anne baba arasındaki çatışma konuları ile ilgili sorgulanması çocuğun katılımını sağlamanın ötesinde çocuğun suçluluk, öfke, üzüntü duygularına maruz kalmasına neden olabilmekte ve süreç çocuklar açısından olumsuz duygusal katılımı sonuçlanabilmektedir.

Atwood, çocukları duygusal zarardan korumak ile davacıların yasal haklarını korumak arasında rekabet eden hedefler olduğunu savunmaktadır. Guggenheim ise hakların ilişkisel olduğunu ileri sürmekte ve çocukların hakkı söz konusu olduğunda, bu durumun yetişkinlerin görevi olduğunu belirtmektedir (Birnbaum, 2009, s. 13).

Emery (2012/2013) ebeveynlerin iyi bir işbirliği yaptığında bile pek çok çocuğun sadakat nedeniyle kendini parçalanmış hissedebileceğini belirtmektedir. Eş çatışmalarında bu durum üçgenleme olarak kavramsallaştırılır. "Üçgenlemede, her ebeveyn, çocuğun diğer ebeveyne karşı yanında olmasını ister. Çocuk ne zaman birinin tarafını tutsa, otomatik olarak diğerine saldırmış olarak tanımlanır. Yaptığı her hareket bir ebeveyn tarafından saldırı olarak tanımlanır" (Minuchin, 1974, s. 102). Bu nedenle, anne ya da babaya karşı tanıklık yapmak çocuğun taraf olmasına neden olabilmekte ve ebeveynlerle ilişkinin sürdürülmesi açısından sağlıklı bir hal alabilmektedir. Bunlara ek olarak, üçgenleme çocuğu, anne ya da babasının haklılığını ispat etmek adına gönüllü tanık olma konusunda cesaretlendirebilir.

Mahkeme salonunda çocuğun verdiği ifadenin sonraki hayatı için örseleyici olmasının dışında ayrıca mahkeme salonu deneyimi çocuk açısından bir başka zorluk olabilir. Ancak ev içi kadına yönelik erkek şiddetinin çoğunlukla kapalı kapılar ardında gerçekleşmesi çocukları zorunlu tanık olma durumu ile karşı karşıya bırakabilmektedir. Bu nedenle çoğu zaman kadınların özellikle boşanma sürecinde yaşadıkları şiddeti ispat edebilmelerinin tek alternatifi çocuklardır.

Çocukların tanık olarak dinlenilmesi kaçınılmaz olduğunda ise çocuklardan bilgi almanın ve güvenilir tanıklığın merkeze alındığı bir anlayıştan ziyade çocuğun süreç içerisindeki aktif rolü göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle çocuk tanıklığı, ebeveynlerin yanı sıra mahkemede görev alan profesyonellere de sorumluluk yüklemektedir. Ancak bu aktif katılımın sağlanabilmesi için güç ilişkileri, hiyerarşi ve otorite konularının üzerinde durulması gerekir. Boşanma sürecinde ebeveynlerin denetimi altında olmak çocukların örtük bir bağımsızlık yaşamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle çocuklar dinlenilirken ana gündem haklı haksız yargılamasının aksine çocukların içinde buldukları süreçteki konuları olmalıdır. Boşanma sürecinde çocukların sesini duymak ve katılımlarını sağlamanın farklı yolları denenebilir.

"Küçük çocukların dinlenme haklarına saygı duymak, onların görüşlerini müzik, hareket, dans, hikâye anlatımı, rol yapma, çizim, resim ve fotoğrafın yanı sıra daha geleneksel diyalog yoluyla onlara uygun şekillerde kendilerini ifade etmeleri için bir alan yaratmaya hazır olmayı gerektirir" (Lansdown, 2005, s. 2). Bu nedenle çocukla görüşmenin gerçekleşeceği ortamın çocuğa uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Mevcut uygulamada, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği (2021) gereği adli görüşme odalarından yararlanılmaktadır. Yönetmelikte, adli görüşme odalarının genel standartları belirtilmektedir. Buna göre, bekleme odasının, farklı kırılgan grupların ihtiyaçları dikkate alınarak tasarlanması, yetişkinler dışında çocuklarla görüşme yapıldığı hallerde çocuğun kendisini rahat hissetmesini sağlayacak oyuncak, boyama kiti, kâğıt-kalem, çizgi roman gibi materyallerin bulundurulması (m. 48/2-ç) gerektiği belirtilmektedir.

Görüşmelerde, çocukla yakınlık kurmak ilk yapılması gerekenlerdendir (Jones & Mcquiston, 1984, aktaran Goodman & Helgeson, 1985, s. 197). Çocuğun kendisini açabilmesi için zaman tanınması ve görüşmelerin içeriğinin buna göre düzenlenmesi, çocuğun ikincil travma yaşamamasının önüne geçecektir.

Bu travmaların önlenmesi ve çocuk yararına bir görüşme gerçekleştirilmesi için çocukların gelişim dönemlerine duyarlı olunmalı ve çocuğun kendini ifade etmesi için onun bulunduğu yerden başlanmalıdır. Örneğin Goodman ve Helgeson'a göre (1985, s.197) "çocuklar bir olayı doğru kronolojik sırayla tanımlayamayabilir. Bu nedenle, çocuğun olay örüntüsüne duyarlı olunmalı ve bir dereceye kadar çocuğun önderlik etmesine izin verilmelidir. Ayrıca çocuğun belirli eylemleri tanımlayan kendi terimleri kullanılmalı ve yetişkin etiketlerinden kaçınılmalıdır".

"Yapılan bir çalışmada çocukların Amerikan mahkeme işlemlerinde karşılaşılan hukuki terimleri tanımlama yeteneklerinin yaşla birlikte geliştiği sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular, çocuk tanıkların sorgulanmasında yaşa uygun kelime seçiminin, doğru tanıklığın ortaya çıkarılmasında önemli bir faktör olabileceğini göstermektedir" (Saywitz vd., 1990, s. 523). Aynı zamanda "mahkemenin, çocukların ölçü, renk, zaman, mesafe ölçümü, boy, kilo veya yaş gibi miktar ölçümü, vücut kısımları ve aile ilişkilerini ifade etmede güçlükler yaşayabileceğini kabul etmesi önemlidir" (Barry vd., 2006, s. 14).

Çocukların tanıklığı, gelişimsel bağlamın yanı sıra mahkemede olmaya neden olan tetikleyici olayın koşulları, mevcut evdeki devam eden etkiler açısından değerlendirilmelidir. Bu etkiler gözönünde bulundurularak çocukların yaşadığı stresi azaltmak için, çocukların mahkemede tanıklık etme sürecinde rahatlatıcı nesnelere tutmasına izin vermekten bir sosyal çalışma görevlisinin eşlik etmesine kadar çeşitli düzenlemeler geliştirilmiştir. Örneğin pek çok ülkede, son zamanlarda, özel eğitilmiş köpeklerin tanıklara rahatlık sunmasına izin verilmektedir (Pantell & AAP, 2017).

Sonuç olarak farklı yöntemler geliştirilirken çocukların tanıklığının yetişkinlerin tanıklığından farklı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Boşanma sürecindeki çocuk tanıklığının ise, diğer tanıklık süreçlerinden farklı yapısı tüm profesyonellerin ortak sorumluluğu altında olmalıdır. Çocukların, her ne kadar anne baba olsalar da davacı ve davalının arasındaki çatışmanın bir tarafı olmadan kendilerini ifade etme imkanına sahip olmaları sağlanmalıdır.

#### 4. Tanıklığın Sosyal Sermayedeki Karşılığı

Sennett, 1980/2011, doğa bilimlerinde özerk olmanın kendi kendine yetme anlamına geldiğini ancak toplumsal yaşamda hiç kimsenin tek başına yeterli olamayacağını ifade eder. Aile terapisi teorisi de insanın izole olmadığı gerçeğine dayanmakta; insanı, sosyal grupların hareket eden ve tepki veren bir üyesi olarak ele almaktadır. Bu nedenle insanın deneyiminin, çevresiyle olan etkileşimine vurgu yapar (Minuchin, 1974, s. 2). Athanasiou (Butler & Athanasiou, 2017, s. 59) de insanın hem ötekilerle ilişkiliği açısından hem de insanlığın toplumsal, siyasal ve kültürel matrislerini düzenleyen normatif kuvvetlere maruz kalması açısından çoğul maruz kalma hallerinden müteşekkil bir olay olduğunu belirtir. Evlilik ve boşanma bu nedenle bireysel bir olay olarak kabul edilse bile toplumda karşılığı olan bir eylemdir.

Evlilik yasal ve aynı zamanda sosyal bir sözleşmeyi içermektedir. Boşanma bu nedenle yasal bağların koparılmasının ötesinde, bir sosyal kurumun imhasına yol açmasıyla sonuçlanmaktadır (Putnam, 2011). Boşanmanın, derinlerde, evlilik kurumunun imhasını içeren bir anlama sahip olması bazı durumlarda onu makul olmaktan uzaklaştırmakta ve bazı durumlarda boşanmanın imkânsız bir hal almasına neden olmaktadır. Evlilik kurumunu korumak adına boşanmanın kabul

edilemez oluşu, evliliğin inşa edilen bir alan olduğunu göstermektedir. Bourdieu, bir alanın inşasının en sağlam göstergelerinden birinin, geçmişi korumaya yönelik girişimlerin ortaya çıkması olarak formüleştirmektedir (Bourdieu, 1981/2019, s. 141).

Bu nedenle boşanmanın olumsuz bir anlam içermesi bireylerin ona yaklaşımını etkilemektedir. Evlilik ile sağlanan sosyal sermayenin ve ittifakların boşanma ile bozulması çiftleri kazanılması gereken bir savaşın tarafları ve tanıkları çiftler için bu savaşın müttefikleri haline getirmektedir. Tanık beyanları yalan ifadeleri içermese bile taraf olmanın etkisi ile sınırlı bir gerçekliği yansıtmaya ihtimalini barındırmaktadır. Özellikle kök aile üyeleri ve yakın akrabalarından oluşan tanıklar için gerçek yaşam olayları konuları itibarı ile farklı anlamlar içerebilmektedir. Bu anlamlar en genel anlamda evliliğe dair kabullerle ilgilidir.

Tanıklar olayları aktarırken, içinde buldukları toplumsal koşullardan, kültürel dinamiklerden, cinsel politikanın kapsamından, aileyi tanımlayan ideolojilerden ve gündelik hayatın politikasından etkilenirler. Dolayısıyla tanıkların beyanlarının örtük yanlışlıklar içermeye olasılığı bulunmaktadır. Aileye yönelik kemikleşmiş toplumsal beklentiler ailelerin diğer aileler içindeki konumunu toplumsal ölçekte belirlemeye sahiptir. Tanıklar, olayları aile kavramına yönelik belirlenen bu sınırlar içerisinde değerlendirebilmekte ve yaşanan olayları anlamlandırırken ve aktarırken bu sınırlar içerisinde hareket edebilmektedir. Bu noktada tanıklık müessesesinin, aileye yönelik ideolojileri ve söylemleri yeniden üreten bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Aşağıda bir Yargıtay kararında yer alan tanıkların beyanları incelendiğinde, boşanma davalarında kusur belirlenmesinde önemli bir yere sahip olan evlilikte sorumlulukların dağılımının ataerki tarafından sınırlandırılan rol beklentileri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Aşağıda yer alan tanık beyanlarında kadının evde düzenli olarak yemek yapmamasının belirtilmesi, kadının evlilik ilişkisinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediğini ortaya koyma çabasını ifade etmektedir.

Erkeğin tanıklarının anlatımlarından kadının evde düzenli olarak yemek yapmadığı, (başlangıçta bu durumun sorun olmadığı, erkeğin boşanmaya karar vermesinden sonra bu durumu sorun haline getirdiği) tarafların genellikle dışarıdan yemek yedikleri, kahvaltıyı erkeğin hazırladığı sabit olmuştur. Kadının tanıkları tarafların evliliğinde bir sorun olmadığı, kadının eşinin ailesi ve arkadaşlarıyla ilgili olduğu, erkeğin birden bire boşanma talebinde bulunduğu, kadının boşanmak istemediği, erkeğin kendine ait eşyaları alarak evden ayrıldığını belirtmişlerdir. (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2020b).

“Ataerki düzen, yalnızca evlilik içinde erkeklerle kadınlar arasındaki bir sözleşme değil, aynı zamanda da karşılıklılık ve görevler üzerine kurulu bir grup içindeki ilişkiler bütünüdür de” (White, 1994/2015, s. 102). Dolayısıyla evlilikten söz edilirken, evlilikten bağımsız gibi görünen fakat onu çerçevelleyen bütün güçlere yukarıdan bakan “evlilik” denilen bir kavram yaratılmaktadır (Haley, 1986/2006). İnşa edilen evlilik kavramı, biyopolitikanın sınırları içerisinde bireyleri evlilik habitusunu devam ettiren daha büyük bir sosyal birim olarak ele alır.

“Bedenen kişi olarak anlaşılan bireyler, birer giysi gibi taşıdıkları habitusları aracılığıyla toplumsal yapıda hali hazırda ve geçmişteki yerlerini her zaman ve her yerde beraberinde götürürler” (Bourdieu, 1972/2018, ss. 171–172). Tanıkların beyanları evlilik habitusunun içerisinde üretilen aile, evlilik, ilişki kavramlarından elde edilen bilgilerin ürünü olabilmekte ve özgür bir gözle edinilmiş bilgilerin dışında kalabilmektedir.

Daha özeldir ise gerçek yaşam olaylarının farklı anlamlara gelmesi, tanıkların mahkemedeki konumlarına yüklenen anlamla bağlantılı olmaktadır. Tanıkların bağımsız bir şekilde tanıklık yapmaları gerekliliği, bu noktada devreye girmektedir. Tanıklar, bazı durumlarda bu



bağımsızlıklarını korumakta zorlanmakta ve tanık olarak çağrıldığı vakıanın bir parçası olarak hareket edebilmektedirler.

Aynı zamanda, mekânın (mahkeme salonu) da beyanın içeriğine etki etmesi söz konusu olabilmektedir. Geçmişte yaşanan olayların hafızada yeniden kurgulanması ve bireyin içinde bulunduğu sınıfsal söylemin etkisi altında olmasının yanı sıra tanıklık, aşına olunmayan bir mekânda bir otoriteye karşı bildiklerini söylemek tanıklar için zorlayıcı olabilir.

## **5. Sonuç**

Boşanma sürecinin yasal boyutu çiftlerin bir davanın tarafı olmalarını gerektirmekte, dava sürecinde tarafların haklılıklarını ve/veya karşı tarafın haksızlığını ortaya koymaları beklenmektedir. Boşanmanın yasal boyutu, bu nedenle tarafların haklılıklarını ispatlamalarını ve delil sunmalarını içermektedir. Tanıklık ise ispat etme süreçlerinde başvuru yasal bir müessesedir.

Boşanmanın yasal boyutu içerisinde değerlendirilen tanıklık müessesesi sadece hukuk alanının sınırları içerisinde değerlendirilen bir kurum olmanın ötesinde daha geniş sosyal bir kurumdur. Tanıklık, boşanma davalarında, aile içindeki güç ilişkisinin evliliğin eşler arasındaki sınırdan daha büyük bir akraba sınırına uzanmasına neden olan boyutlarla birlikte diğer hukuk davalarından farklı bir yapıya sahiptir.

Boşanma davalarında tanıklık konusunun çocuklarla ilgili olan kısmı çocukların katılımı ve taraf olmaya zorlanmaları görüşleri üzerinde tartışılmaktadır. Bazı özel durumlarda örneğin sadece çocukların tanık olduğu kadına yönelik erkek şiddetinin ispat edilmesinde çocuk tanıklığına başvurmak kaçınılmaz olabilmektedir. Bazı durumlar da ise çocuklar anne ya da babalarının haklılıklarının ispat edilmesinde kendilerini sorumlu hissedebilmektedir. Bu durumlarda ise çocuğun yüksek yararı ilkesi çerçevesinde, içinde bulunulan durumla ilgili anne, baba ve çocuk arasında olumsuz bir üçgenleme oluşmasını engellemek çatışma yönetimi açısından gereklidir. Aynı zamanda çocukların taraf olmaya zorlanmadan özgün duygu, düşünce ve beklentilerini ifade etmelerinin yolları bulunmalıdır. Bu durum pek çok farklı ülkede farklı yöntemlerle ele alınmakta ve uygun koşullar iyileştirilmektedir.

Bu noktada profesyonellerin ve karar alıcıların önceliği, çocuğu bilgi ajanı olarak görmekten ziyade çocuğun iyilik durumu olmalıdır. Bu nedenle öncelikli olarak çocukların aile mahkemesinde görevli sosyal çalışma görevlileri ile görüşmesinin sağlanması ilk adım olmalıdır. Sosyal çalışma görevlisi ve çocuk görüşmesinden sonra sosyal çalışma görevlisi ve mahkeme hakiminin ortak kararı ile çocuğun mahkemede dinlenilme durumuna ilişkin bir karara varılmasının hukuki zemini oluşturulmalıdır. Kuşkusuz boşanma davalarında çocukların tanık olarak dinlenilmesi ile çocukların velayet kararı ile ilgili görüşlerinin alınması boşanmanın çocuklar açısından sonuçları ile ilgili farklı iki konudur. Aynı zamanda boşanma davalarında diğer tanıkların aksine çocukların tanıklığı da özel uzmanlık gerektiren konulardandır. Bu nedenle de çocukların tanık olarak dinlenilmesi farklı bir hukuki usul gerektirmektedir.

Yakın akrabalar ve aile ilişkilerinin sosyopolitik yapısı tanıklığın aile özelinde değerlendirilirken içinde bulunulan toplumun koşulları ve aile üzerine inşa edilmiş öğretilerden bağımsız olmayacağını göstermektedir. Bu nedenle tanık beyanları dinlenirken ataerki ve toplumsal cinsiyet kalıplarının, cinsel politika ve tahakkümün var olan evlilik kurgularını nasıl şekillendirdiği üzerinde durularak bu yapıların ve alanların farkında olunması bir gerekliliktir.

TEŐEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiŐtir.

YAZAR KATKI BEYANI

Hatice Nuhoğlu  Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koŐulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıŐtır.

ÇIKAR ÇATIŐMASI

Yazar herhangi bir çıkar atıŐması beyan etmemiŐtir.

## Kaynakça

- Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği (2021). T.C. Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi 30/04/2021, Sayı 31470. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210430-1.htm>
- Atalay, O. (2017a). İspat. H. Pekcanitez, M. Özekes, M. Akkan & H. Taş Korkmaz (Ed.), *Pekcanitez usul medeni usul hukuku* (15. bs., ss. 1585–1763). Onikilevha Yayıncılık.
- Atalay, O. (2017b). Deliller. H. Pekcanitez, M. Özekes, M. Akkan & H. Taş Korkmaz (Ed.), *Pekcanitez usul medeni usul hukuku* (15. bs., ss. 1765–1958). Onikilevha Yayıncılık.
- Atalı M., Ermenek İ. & Erdoğan, E. (2021). *Medeni usul hukuku* (4.bs). Yetkin Yayınları.
- Aybay A., Aybay R. & Pehlivan A. (2018). *Hukuka giriş* (14.bs). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Barry, L., Nixon, K., Tutty, L. M., Wyllie, K., & Mackenzie, J. (2006, June). A review of the calgary child witness court preparation program: Issues and implications for child witnesses and the criminal justice system. RESOLVE Alberta and the Canadian Society for the Investigation of Child Abuse. <https://nursing.ucalgary.ca/research/resolve/our-research/past-reports>.
- Bessner, R. (2002). *The voice of the child in divorce, custody and access proceedings* (Background Paper). Department of Justice Canada. [https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/famil/2002\\_1/pdf/2002\\_1.pdf](https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/famil/2002_1/pdf/2002_1.pdf)
- Birnbaum, R. (2009). *The voice of the child in separation/divorce mediation and other alternative dispute resolution processes: A literature review* (Research Report), Department of Justice Canada, <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/divorce/vcsdm-pvem/pdf/vcsdm-pvem.pdf>
- Bolayır, N. (2014). *Hukuk yargılamasında delillerin toplanmasında tarafların ve hâkimin rolü*. Vedat Kitapçılık.
- Bolayır, N. (2019). *Medeni Usul Hukuku'nda hâkimin hukuku re'sen uygulaması ilkesi*. Onikilevha Yayıncılık.
- Butler, J., & Athanasiou, A. (2017). *Mülksüzleşme siyasaldaki performatif* (B. Ertür, Çev.) Metis Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2018). *Bir pratik teorisi için taslak kabiliye üzerine üç etnoloji alıŐması* (N. Ökten, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1972).
- Bourdieu, P. (2019). *Sosyoloji meseleleri* (F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin & A. Sümer, Çev.; 4. bs). Heretik Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1981).
- Cashmore, J. & Parkinson, P. (2009, September). *Children's participation in family law disputes: the views of children, parents, lawyers and counsellors* (Legal Studies Research Paper No. 09/81). Sydney Law School <http://ssrn.com/abstract=1471693>
- Eagleman, D. (2020). *Beyin senin hikayen* (Z. A. Tozar, Çev.). Domingo Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Ecevit, Y. (2011). Cinsellik ve beden. Y. Ecevit & N. Karkiner (Ed.), *Toplumsal cinsiyet çalışmaları* (ss. 140–168). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Emery, R. E. (2013). *Evlilik, boşanma ve çocukların uyumu* (E. Okan Gezmiş, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2012).
- Erdönmez, G. (2017). Medeni Usul Hukuku'na hâkim olan ilkeler. H. Pekcanitez, M. Özekes, M. Akkan & H. Taş Korkmaz (Ed.), *Medeni usul hukuku* (15. bs., ss. 781–923). Onikilevha Yayıncılık.
- Gençcan, Ö.U. (2016). *6100 sayılı HMK hükümlerine göre boşanma usul hukuku Yargıtay uygulaması*. Yetkin Yayınları.
- Goodman, G. S. & Helgeson, V. S. (1985). Child sexual assault: children's memory and the law. *University of Miami Law Review*, 40(1), 181–208.
- Haley, J. (2006). *SıradıŐ terapi: Milton H. Erickson'un psikiyatrik teknikleri* (S. Öğün, Çev.). Dharma Psikoloji Yayınları. (Orijinal alıŐmanın yayımlanma tarihi 1986).
- Hart, R. A. (1992). Children's participation: from tokenism to citizenship, Unicef. [https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens\\_participation.pdf](https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf)

- Hopper, J. (2001). The symbolic origins of conflict in divorce. *Journal of Marriage and Family*, 63(2), 430-445. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00430.x>
- Hukuk Muhakemeleri Kanunu [HKM] (2011). Kanun No. 6100, T.C. Resmi Gazete. Yayımlı 04/02/2011. Sayı 27836. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6100.pdf>
- Karacan, Ö. (2018). Catharine Mackinnon'un "Tahakküm Yaklaşımı" çerçevesinde boşanma davalarında affetme. G. Uygur & N. Özdemir (Ed.), *Hukuk ve toplumsal cinsiyet çalışmaları* (ss. 393-412). Seçkin Yayıncılık.
- Karaaslan, V. (2019). *Medeni Usul Hukuku'nda hâkimin davayı aydınlatma ödevi* (2. bs). Adalet Yayınevi.
- Karamercan, F. (2018). Medeni Usul Hukuku'nda tanık ve tanıklık. *Ankara Barosu Dergisi*, 76(3), 153-191. <https://doi.org/10.30915/abd.471201>
- Kızıl, M. (2014). Tanıklık ifadesi ve inandırıcılık. *Ankara Barosu Dergisi*, 2., 397-407. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/398170>
- Kuru, B. & Aydın, B. (2021). *İstinaf sistemine göre yazılmış medeni usul hukuku ders kitabı* (6.bs). Yetkin Yayınları.
- Lansdown, G. (2005). *Can you hear me? The right of young children to participate in decisions affecting them* (Working Papers in Early Childhood Development, No. 36). Bernard van Leer Foundation. <https://bibalex.org/baifa/Attachment/Documents/114976.pdf>
- Meriç, N. (2014). Medeni yargılama hukukunda tasarruf ve taleple bağıllık ilkesinin kapsamı ve bazı güncel kararların değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Mihir Özel Sayısı*, 4(2), 23-63. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213537>
- Minuchin, S. (1974). *Families & family therapy*. Harvard University Press.
- Nuhoğlu, H. (2019). *Boşanma çatışmalarının stratejik aile terapisi temelinde analizi bir karma yöntem araştırması* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Hacettepe Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <http://hdl.handle.net/11655/8031>
- O'Kane, C. (2003). Children and young people as citizens: Partners for social change. Save the Children <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/1777/pdf/1777.pdf>
- Özbay, İ. & Çelik, F. (2018). Boşanma davalarında ispat yükü ve karineler. *Yargıtay Dergisi*, 44(1), 15-60.
- Özçelik, V. (2020). *Türk Medeni Usul Hukukunda taraflarca getirilme ilkesi*. Adalet Yayınevi.
- Özdamar, D. (2009). *Cedaw sözleşmesi: Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesine dair sözleşme ve ek ihtiyari protokol'ün iç hukukumuzda, özellikle yeni aile hukukumuzda etkisi*. Seçkin Yayıncılık.
- Pantell, R. H. & AAP Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health (2017). The child witness in the courtroom. *Pediatrics*, 139(3). <https://doi.org/10.1542/peds.2016-4008>
- Pekcanitez, H., (2017a). Medeni Usul Hukukuna ilişkin genel bilgiler. H. Pekcanitez, M. Özekes, M. Akkan & H. Taş Korkmaz (Ed.), *Pekcanitez usul medeni usul hukuku* (15. bs., ss. 8-110). Onikilevha Yayıncılık.
- Pekcanitez, H., (2017b). Dava hakkında genel bilgiler. H. Pekcanitez, M. Özekes, M. Akkan & H. Taş Korkmaz (Ed.), *Pekcanitez usul medeni usul hukuku* (15. bs., ss. 923-1112). Onikilevha Yayıncılık.
- Pekcanitez, H., Atalay, O. & Özekes, M. (2021). *Medeni usul hukuku temel bilgiler* (15. bs). Onikilevha Yayınları.
- Postacıoğlu, İ. E. & Altay, S. (2020). *Medeni usul hukuku dersleri* (8. bs). Vedat Kitapçılık.
- Putnam, R. R. (2011). First comes marriage, then comes divorce: A perspective on the process. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(7), 557-564. <https://doi.org/10.1080/10502556.2011.615661>
- Roxin, C. (2005). İspat hukukunun esasları (Y. Ünver, Çev.). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 265-289. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1998).
- Salts, C. J. & Smith, T. A. (2013). An introduction to marriage and family therapy. In L. L. Hecker & J. L. Wetchler (Ed.). *Special Topics in Family Therapy* (pp. 449-478). Routledge.
- Sancar, M. & Atılğan, E. Ü. (2009). *"Adalet biraz es geçiliyor..." demokratikleşme sürecinde hâkimler ve savcılar*. Tesev Yayınları.
- Saral Develioğlu, L. (2015). *Karar verdim*. MediaCat Kitapları.
- Saywitz, K., Jaenicke, C. & Camparo, L. (1990). Children's knowledge of legal terminology. *Law and Human Behavior*, 14(6), 523-535. <https://doi.org/10.1007/BF01044879>
- Sennett, R. (2011). *Otorite* (K. Durand, Çev.; 3. bs). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1980).
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107-117. <https://doi.org/10.1002/chi.617>
- Simil, C. (2014). Hâkimin davayı aydınlatma ödevinin sınırları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(Özel Sayı: Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan), 1351-1376. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/756082>
- Toraman, B. (2014). Medeni Usul Hukukunda ispat hakkına dair bazı tespit ve değerlendirmeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(Özel Sayı: Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan), 1483-1523. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/756379>
- Türk Medeni Kanunu [TMK] (2001). Kanun No. 4721, T.C. Resmi Gazete. Yayımlı 08/12/2001. Sayı 24607. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>

- UNICEF (2004). Çocuk haklarına dair sözleşme. UNICEF Türkiye Yayınları. [https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF\\_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf](https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf)
- Yakalı Çamoğlu, D. (2017). *Kaynana ne yaptı, gelin ne dedi? Ailedeki kadınlar ve ilişkileri*. İletişim Yayınları.
- Yardımcı, T. E. (2017). *Hukuk uygulamasında somutlaştırma yükü*. Onikilevha Yayınları.
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2016). Boşanma. Karar Tarihi 01.03.2016, Esas No. 2015/13306, Karar No. 2016/3959. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2017). Boşanma. Karar Tarihi 13.02.2017, Esas No. 2016/23986, Karar No. 2017/1313. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2018a). Boşanma. Karar Tarihi 13.12.2018, Esas No. 2018/4585, Karar No. 2018/14511. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2018b). Boşanma. Karar Tarihi 12.04.2018, Esas No. 2016/15479, Karar No. 2018/4893. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2018c). Karşılıklı boşanma. Karar Tarihi 18.10.2018, Esas No. 2016/25083, Karar No. 2018/11332. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2018d). Karşılıklı boşanma. Karar Tarihi 15.02.2018, Esas No. 2016/10924, Karar No. 2018/1962. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2019a). Karşılıklı boşanma. Karar Tarihi 22.05.2019, Esas No. 2019/2708, Karar No. 2019/6602. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2019b). Boşanma. Karar Tarihi 09.04.2019, Esas No. 2018/2775, Karar No. 2019/4310. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2019c). Karşılıklı boşanma. Karar Tarihi 30.04.2019, Esas No. 2018/5118, Karar No. 2019/5162. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2020a). Karşılıklı boşanma - Mehir alacağı. Karar Tarihi 05.11.2020, Esas No. 2020/4902, Karar No. 2020/5437. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2020b). Karşılıklı boşanma. Karar Tarihi 03.11.2020, Esas No. 2020/3466, Karar No. 2020/5276. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (2021). Karşılıklı boşanma - Ziyet alacağı. Karar Tarihi 25.11.2021, Esas No. 2021/7268, Karar No. 2021/8748. <https://karararama.yargitay.gov.tr>
- Yavaş, M. (2015). Medeni yargılamanın amacı bağlamında ispat yükü kavramı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 741–762. <https://dergipark.org.tr/pub/maruhad/issue/27556/289909>
- White, J. B. (2015). *Para ile akraba kentsel Türkiye'de kadın emeği* (A. Bora, Çev.; 3. bs). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1994).
- Woodhouse, B. B., & Hardy, B. (2009). Advocating for children's rights in a lawless nation: Articulating rights for foster children. In M. A. Fineman & K. Worthington (Eds.), *What is right for children? The competing paradigms of religion and human rights* (pp. 195–204). Ashgate Publishing Company.

## Extended Abstract

Divorce is a process that has a legal aspect as well as psychological, socioecopolitical and social aspects. The legal aspect of the divorce requires the case relationship for the parties and stipulates that the divorce must be based on a legal reason. In accordance with the principle of "being brought by the parties" (adversary system) that dominates the trial, claim, proof and showing evidence are the responsibility of the parties to the case. In order to win the case, the contentious facts must be proved by the parties. The parties prove the facts they put forward by the way of evidence. Mostly consulting the witness evidence in divorce cases makes the testimony as an important agenda of the legal issues of divorce. The most commonly consulted group as witnesses are members of stem, close relatives and children. Witnesses who participate corporately in the divorce process together with the witnessing process become parties of the divorce process. In the witnessing process of children who are dependent on their parents and do not have autonomy in their self-care needs and emotional relationships, taking their views on conflict issues between parents beyond ensuring the participation of the child, may cause the child to be exposed to feelings of guilt, anger, and sadness and the process may result in negative emotional participation. However, in specific issues such as domestic violence, it is inevitable to consult child witnesses in cases where the only witness of violence is a child. For this reason, it is necessary to put emphasis on power relations, hierarchy and authority for active participation of children. In addition, when children are heard, the main agenda should be the position of the children in the process they are in contrary to the right and wrong judgment. In the divorce process, hearing children's voices and different ways of ensuring children's participation can be tried. In this process, it should be taken into account that children's testimony is different from adult testimony, and it should be ensured that children have the opportunity to express themselves without being a part of the conflict between the plaintiff and the defendant, even though they are parents. The adult testimony consisting of close relatives, on the other hand, is

rooted in the marriage habitus. While narrating the events, the witnesses cannot express an opinion independent of their social conditions, cultural dynamics, the scope of sexual politics, the ideologies that define the family, and the politics of daily life. For this reason, the statements of witnesses contain implicit biases. The entrenched social expectations for the family have determinism on the social scale of the position of families in other families. Witnesses evaluate and narrate the events within these limits determined for the concept of family. At this point, the testimony has a structure that reproduces ideologies and discourses about the family. The connection of testimony with the principle of honesty reveals the debates about memory. It does not seem possible to talk about absolute honesty, since the connection of the narration of the lived events with reality may be open to subjective interpretations. At the same time, the positions of individuals about the event can also affect these subjective interpretations. When individuals witness an event related to marital conflict, they interpret it with the collective consciousness of their class about marriage. Therefore, the memory-related part of the testimony shapes how the witnesses told the event and how much of the event they told. For this reason, a simple testimony in which only the event is narrated is never possible. In this context, the aim of this study is to examine the testimony used in divorce cases from the social, cultural, and social aspects as well as the legal aspects, by emphasizing the memory-related part of the testimony. This study also discusses child witnesses, which is a reflection of children's participation in the divorce process.